

Татјана Г. Трајковић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за србистику

<https://orcid.org/0000-0001-5332-5675>

НАСТАВА ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ НА ФИЛОЗОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ У НИШУ²

У години јубилеја српске дијалектологије (1905–2025) прилика је да се осврнемо на наставни рад из ове научне области која је саставни део студија српског језика на Филозофском факултету Универзитета у Нишу. Дијалектолошки предмети били су заступљени од самих почетака студија српског језика и књижевности на овом факултету (1987). Оно што је карактеристично за наставу на Филозофском факултету у Нишу јесте да су основе и принципи дијалектологије овде изучавани већ у првим семестрима студијског програма – најчешће на првој, а онда и на другој години основних академских студија, што није правило на осталим универзитетским центрима у Србији и у региону.³ Важно и јединствено обележје наставе дијалектологије на Фи-

¹ tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројеката: *Српски језик и књижевност у фокусу 2025* Филозофског факултета Универзитета у Нишу (бр. 423/1-3-01) и *Говорни и стандардни језик јавне комуникације у Нишу* (О-25-20) чији је координатор академик САНУ Љубинко Раденковић, а руководилац проф. др Марина Јањић. Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-66/2024-03).

³ На Филолошком факултету Универзитета у Београду предмет *Дијалектологија српског језика* налази се у 5. семестру, а предмет *Дијалекатски текстови* у наредном семестру основних академских студија на студијским програмима Српски језик и књижевност – филологија и настава и Српски језик и књижевност – филологија и лингвистика, <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filologija-i-nastava>, <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/studije/osnovne-akademske-studije/srpski-jezik-i-knjizevnost/srpski-jezik-i-knjizevnost-filologija-i-lingvistika>.

На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду предмети *Дијалектологија српског језика 1* и *Дијалектологија српског језика 2* налазе се у 7. и 8. семестру основних академских студија студијског програма Српски језик и књижевност <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpski%20jezik%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf>

На студијском програму Српски као нематерњи и страни језик и књижевност једино се у изборном блоку налази предмет *Дијалектизми у настани језика и књижевности* у 8. семестру <https://www.ff.uns.ac.rs/uploads/files/Studijski%20programi/2021/OAS/Moduli%20JKK/Modul%20Srpski%20nematernji%20OAS%20jezik%20knjizevnost%20kultura%202021.pdf>

На Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу предмети *Дијалектологија српског језика 1* и *Дијалектологија српског језика 2* заступљени су у 6. и 7. семестру основних академских студија студијског програма Српски језик и књижевност. https://drive.google.com/file/d/1reU6KZ0AaxhsAbSm_Gvr8u5V8FNGUOnO/view

На Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици предмети *Дијалектологија српског језика 1* и *Дијалектологија српског језика 2* налазе се у 5. и 6. семестру основних академских студија студијског програма Српски језик и књижевност <https://docs.google.com/document/d/1nIzBhcToexN7ct3scn6qqT2NPhf4nZHv/edit> На студијском програму српска књижевност и језик у 5. семестру заступљен је предмет *Дијалектологија са основама акцентологије*

лозофском факултету у Нишу у односу на наставне програме на другим факултетима у Србији јесте да су почетне наставне јединице из овог предмета биле посвећене призренско-тимочким говорима српског језика. Нишки професори су се определили за овакав приступ због става да треба кренути од онога што нам је најближе и најпознатије, а то је матерњи народни говор, те да ће остала усвајања језичких знања бити једноставнија. Овај приступ настави дијалектологије једино се примењује на Филозофском факултету у Нишу, а одржава се и данас.⁴

Професори лингвистичких предмета на нишкој студијској групи за српски језик и књижевност били су у највећем броју филолози који су докторирали одбравивши докторску тезу из дијалектологије. На Филозофском факултету у Нишу радили су у краћем или дужем временском периоду наши познати дијалектолози: Асим Пецо, Радоје Симић, Милорад Дешић, Милан Драгичевић, Петар Ђукановић, Зорка Кашић, Милосав Вукићевић, Недељко Богдановић, Слободан Реметић, Радосав Ђуровић, Вилотије Вукадиновић, Љубисав Ћирић, Јордана Марковић, Софија Милорадовић. Сви они допринели су квалитетном развијању студија српског језика у Нишу, али су и учинили да се сама дијалектологија стабилно и темељно развија у научном и образовном центру југоисточне Србије.

Поред обавезних дијалектолошких предмета, а то су обично били *Увод у дијалектологију* и *Прејед српских дијалекаита*, који су се одржавали најчешће у два семестра, на нишкој Србистици су били заступљени и изборни предмети из ове области. Неки од тих предмета су: *Дијалекајска лексикографија*, *Линјивистичка географија*, *Дијалекај у књижевном делу*, *Урбана дијалектологија*, *Социолинјивистичка истраживања у српској дијалектологији*, *Српски дијалекти у свейлу конјактне линјивистике* и др.

Око основне литературе, која се користи у настави дијалектолошких предмета, уједначени су сви наставни програми у Србији и у региону и то се у суштини односи на следеће публикације: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, *Увод и шћокавско наречје*. Матица српска, Нови Сад 1985. и друга издања; Павле Ивић, *Српскохрватски дијалекти*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 1994; Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, *Зборник за филологију и линјивистику* XLI/2, Нови Сад 1998, 113–132;

српског језика. https://docs.google.com/document/d/1B_fuapx2FjuLY3D64Sg0-GThZjaEttwr/edit

На Филолошком факултету Универзитета у Бањалуци предмет *Дијалектологија српског језика* 1 предвиђен је за 5. семестар, док се у 6. семестру надовезује предмет *Дијалектологија српског језика* 2. <https://www.flf.unibl.org/index.php/sr/studije/prvi-ciklus/srpski-jezik-i-knjizevnost-1-ciklus/nastavni-plan-i-program>

На Филолошком факултету Универзитета Црне Горе у Подгорици на студијском програму предмет *Акцентиологија и увод у дијалектологију српског језика* налази се на 3. семестру и наставља се у 4. семестру предметом *Дијалектологија српског језика*. <https://www.ucg.ac.me/studprog/23/2/1/2025-srpski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020> Привлачи пажњу чињеница да на истом факултету али у оквиру студијског програма Црногорски језик и јужнословенске књижевности ови предмети имају нешто измењене називе: *Акцентиологија и увод у дијалектологију* и *Дијалектологија*, који су такође у 3. и у 4. семестру основних студија. <https://www.ucg.ac.me/studprog/23/1/1/2025-crnogorski-jezik-i-juznoslovenske-knjizevnosti-2020>

4 На другим универзитетским установама у Србији и у региону наставни програми дијалектолошких предмета најчешће почињу наставним јединицама о новоштокавским говорима (шумадијско-војвођански и херцеговачко-крајишки дијалекат).

Павле Ивић, Српски дијалекти и њихова класификација (II), *Зборник за филологију и лингвистику* XLII, Нови Сад 1999, 303–354; Павле Ивић, Српски дијалекти и њихова класификација (III), *Зборник за филологију и лингвистику* XLIV, свеска 1–2, Нови Сад 2001, 175–209;⁵ Асим Пецо, *Прејед српскохрватских дијалеката*. Научна књига, Београд 1985. Уз ову основну литературу настава из дијалектологије увек подразумева коришћење монографских публикација у којима су дати описи појединачних народних говора, а најчешће су објављиване у нашем најстаријем лингвистичком часопису *Српском дијалектолошком зборнику* (1905–).

У издању Филозофског факултета Универзитета у Нишу и под ауторством нишких дијалектолога и универзитетских професора објављен је уџбенички комплет из дијалектологије за студенте српског језика и књижевности, који је истовремено и једино такво факултетско наставно средство на високошколским установама у Србији и у региону.

Пре двадесет пет година професори Недељко Богдановић и Јордана Марковић осмислили су приручник из дијалектологије за студенте:

Недељко Богдановић, Јордана Марковић, *Практикум из дијалектологије*. Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2000, 225 стр.

Структура овог практикума осмишљена је тако да добрим делом прати наставне јединице предвиђене наставним програмом на предметима из дијалектологије. Обухваћена су следећа поглавља: **ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА И ДРУГЕ ЈЕЗИЧКЕ ДИСЦИПЛИНЕ, ОДНОС КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА И НАРОДНИХ ГОВОРА, ОДНОС ПОЈМОВА ЈЕЗИК И ДИЈАЛЕКАТ, ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ОПИС, ГЛАСОВИ И АКЦЕНАТ** са потпоглављима: *Вокализам (Судбина назала, Судбина јата, Полујласник, Вокал њ, Вокално л, Вокално р, Остали слојотворни сујласници, Боја вокала, Ојворенији и зајворенији изјовор вокала, Замена вокала, Вокалске јрује, Гудљење вокала, Судбина -л, Нови ојворени слојови), Консонанти (Глас х, Глас ф, Африкајне ч, џ, ћ, ђ, Гласови с, з, Глас ш, Сујласници л, н, љ, њ, Сујласник ј, Јојовање (Старо јојовање, Јојовање јрује јд, Ново јојовање), Африкајнизација, Вокалско-консонантске јојаве, Палајализација, к, і > ћ, ђ; РА, РО > РЕ; Сујласничке јрује, Почетак и крај речи (Појаве везане за почетак речи; Појаве везане за крај речи), Акценат; ОБЛИЦИ* са потпоглављима: *Именице (Деклинација (Именице мушкој рода; Именице женској рода; Именице средњеј рода; Деклинација балканистичкој шии); Заменице, Придеви, Бројеви, Глајоли (Презент, Аорист, Имјерфекај, Имјерајив, Радни јридев, Трини јридев, Фујур, Појенијал), ЛЕКСИКА.*

Након овог дела са општим дијалектолошким темама у којем се обрађују питања различитих појава у дијалектима, следи други део са поглављима посвећеним појединачним наречјима, дијалектима, говорним типовима и групама говора: **СРПСКО-ХРВАТСКА НАРЕЧЈА У ОКВИРУ ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИЧКЕ ОБЛАСТИ, НАРЕЧЈА СРПског ЈЕЗИКА И ЊИХОВИ НАЗИВИ, КРИТЕРИЈУМИ ЗА ПОДЕЛУ ДИЈАЛЕКАТА ШТОКАВСКОГ НАРЕЧЈА, ШТОКАВСКО НАРЕЧЈЕ: Екавски штокавски јовори** са потпоглављима: *Призренско-шмочки дијалекат (Тјови јризрен-*

5 Последње три референце саставни су део приређене књиге из 2009. године: Павле Ивић. *Српски дијалекти и њихова класификација*. Прир. Слободан Реметић. Издавачка књижевна радионица Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2009.

ско-тимочких јовора: Призренско-јужноморавски јоворни тий, Сврљишко-зайлањски јоворни тий, Тимочко-лужнички јоворни тий); Косовско-ресавски дијалекат (Тийови косовско-ресавских јовора: Косовски јоворни тий, Жуйски јоворни тий, Трсјенички јоворни тий, Левачки јоворни тий, Ресавски јоворни тий, Ђердајски јоворни тий, Смедеревско-вриачки јоворни тий); Шумадијско-војвођански дијалекат (Тийови шумадијско-војвођанских јовора: Шумадијски јовори (Гружански јоворни тий, Шумадијски јоворни тий, Колубарски јоворни тий, Мачвански јоворни тий); Војвођански јовори (Банатски јоворни тий, Бачки јоворни тий, Сремски јоворни тий); **Ијекавски јовори** са потпоглављима: Зетско-јужносанџачки дијалекат, Источнохерцеговачки дијалекат; **Икавски јовори** са потпоглављима: Посавско икавски јовори, Зајаднохерцеговачки дијалекат.

Сва наведена поглавља и њихове мање целине обилују примерима из различитих дијалеката на којима се огледа описивана појава. Аутори су у складу са називом *Практикум* оплеменили ову публикацију бројним задацима намењеним студентима са циљем да се кроз њихово решавање препознају или примене стечена знања из дијалектологије. Поглавља посвећена засебним дијалектима завршавају се одељцима насловљеним *Вежбање*, у којима се студентима на примеру задатог дијалекатског текста показује како да ураде дијалектолошку анализу. На овај начин студенти се на једном месту упућују на најважнија обележја дијалектологије и српских дијалеката, а онда се и оспособљавају за самосталан рад, чиме се испуњавају наставна очекивања.

На самом крају књиге налази се списак појмова насловљен *ОСНОВНИ ПОЈМОВИ И ЛИТЕРАТУРА* која је издељена у две целине: једна са монографским референцама у којима се налазе дијалектолошки описи говора и друга целина са дијалекатским речницима.

Двадесет година након *Практикума* у коаторству Татјане Трајковић и Јордане Марковић објављује се збирка дијалекатских текстова и карата са ужом дијалектолошком библиографијом као приручник за вежбања у настави дијалектологије:

Татјана Трајковић, Јордана Марковић. *Дијалекатска хрестоматија српског језика (текстови и карте)*, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2020, 353 стр.

Публикација је састављена од четири основна поглавља: *УВОД, ТЕКСТОВИ, КАРТЕ, ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА*. Централни део хрестоматије чине текстови који су преузети из објављених дијалектолошких монографија. Ова целина садржи 88 одабраних текстова из различитих народних говора српског језика распрострањених на подручју Србије и на делу балканског простора где живе Срби. Ипак, овим текстовима нису покривена сва подручја заступљености српског језика, јер је то условљено критеријумом да су они преузети из постојећих дијалектолошких монографија, а ограничавајуће је да нису све монографије имале дијалекатске текстове. Поглавље које следи након овог садржи 41 карту, које су такође преузете из појединих књига са описом народних говора, те се студент упућује на те изворе како би подробније истражио садржину постављене лингвистичке карте. Циљ постављања карата јесте да се студентима укаже на везу између језика и друштвених, историјских, географских и других околности, те да се успостави веза са лингвистичком географијом као дисциплином која је од велике важности у дијалектолошким истраживањима.

У последњем поглављу налази се списак референци које се препоручују студенту да користи приликом истраживања на дијалектолошком плану и проучавања српских говора. Овде се налазе најважније дијалектолошке библиографске јединице попут: Богдановић, Недељко, Марковић Јордана. *Практикум из дијалектологије*. Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2000; Ивић, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и штиокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска, 1985; Ивић, Павле. *Српски дијалекти и њихова класификација*, Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Нови Сад – Сремски Карловци, 2009; Окука, Милош. *Српски дијалекти*, Прометеј, Нови Сад, 2018; Ресо, Asim. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Naučna knjiga, Beograd, 1980. Након њих следи низ референци коришћених у састављању хрестоматије, а које су уједно и литература за детаљнија дијалектолошка проучавања.

На основу прегледа активности и публикација могло би се закључити да се Дијалектологији као наставном предмету на Филозофском факултету у Нишу посвећује посебна пажња, те да се низом дугогодишњих континуираних ангажовања предметних професора студенти усмеравају ка квалитетном и подробном изучавању на овом лингвистичком пољу. Комплетирана основна наставна апаратура за извођење предмета из дијалектологије – *Практикум + Хрестоматија*, могла би се освежити једним новим, можда и релативно измењеним и допуњеним, издањем *Практикума*, за који се у пракси потврдило да настави доноси велику корист. Такође, има простора и за модернизовање *Хрестоматије* иако је она из штампе изашла тек пре пет година. Док не буде дошло до таквих новијих издања, остаје да се у настави дијалектологије служимо оваквим уџбеничким комплетом који свакако доприноси уједначеном наставном процесу.

